

DAWNIEJ NIŻ W CZORAJ —

100 LAT POLSKIEJ POLICJI

pod redakcją

**Marka Fałdowskiego
Piotra Kardeli**

Szczytno 2019

DAWNIEJ NIŻ W CZORAJ —

**100 LAT
POLSKIEJ POLICJI**

pod redakcją
Marka Fałdowskiego
Piotra Kardeli

Szczytno 2019

Współdziałanie Policji Państwowej i Wojska Polskiego w trosce o bezpieczeństwo niepodległego państwa

Streszczenie: Publikacja prezentuje proces tworzenia, współdziałania oraz realizacji wspólnych inicjatyw na tle bezpieczeństwa wewnętrznego państwa przez Policję Państwową oraz Wojsko Polskie w obliczu odzyskania przez Polskę niepodległości. Dzięki aktom prawnym oraz korespondencji między Ministerstwem Spraw Wewnętrznych a Ministerstwem Spraw Wojskowych można odkryć kolejne akcenty współdziałania jakże ważnych instytucji dla bezpieczeństwa II Rzeczypospolitej. W pracy poruszono także kwestie informacji wywiadowczych Policji Państwowej i Wojska Polskiego, wspólne zwalczanie ruchu komunistycznego w Polsce, zapewnianie porządku publicznego (również w czasie wojny polsko-bolszewickiej), wspólne przedsięwzięcia szkoleniowe oraz przykłady wzajemnego przenikania się służb mundurowych w omawianych instytucjach.

Summary: The publication presents the process of creating, cooperating and implementing joint initiatives against the state's internal security by the State Police and the Polish Army in the face of regaining independence by Poland. Thanks to legal acts and correspondence of the Ministry of the Interior and the Ministry of Military Affairs, we discover further accents of cooperation of important institutions for the security of the Second Polish Republic. The work also touched on intelligence information issues of the State Police and the Polish Army, jointly combating the communist movement in Poland, ensuring public order (also during the Polish-Bolshevik war), joint training projects, and examples of mutual penetration of uniformed services in the discussed institutions.

Słowa kluczowe: Policja, Wojsko Polskie, relacje

Keywords: Police, Polish Army, relations

Wprowadzenie

Funkcjonowanie powstałej 24 lipca 1919 r. Policji Państwowej wiązało ze sobą wiele okoliczności, które były nie tylko kwestią tworzenia struktur organizacyjnych, zakresu działalności, ale także współpracy z poszczególnymi instytucjami w niepodległym kraju. Wszelkie wątpliwości rozwiewała ustawa z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej¹. Z chwilą wprowadzenia w życie wspomnianej ustawy utraciły moc przepisy z 5 grudnia 1918 r. o organizacji Milicji Ludowej², dekret z 7 lutego 1919 r. w przedmiocie uzupełnienia przepisów o organizacji Milicji Ludowej³ oraz dekret z 9 stycznia 1919 r. o organizacji Policji Komunal-

* ks. por. rez. dr hab. Sławomir Bylina, prof. WSPol — autor publikacji z zakresu bezpieczeństwa państwa, relacji Kościół–państwo oraz dążeń pokojowych.

¹ Ustawa z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (DzU z 1919 r., nr 61, poz. 363).

² Przepisy z 5 grudnia 1918 r. o organizacji Milicji Ludowej (DzU z 1918 r., nr 19, poz. 53).

³ Dekret z 7 lutego 1919 r. w przedmiocie uzupełnienia przepisów o organizacji Milicji Ludowej (DzU z 1919 r., nr 14, poz. 153).

nej⁴. Artykuł 2 ustawy z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej stwierdzał, że: „Policja Państwowa jest organem wykonawczym władz państwowych i samorządowych i ma za zadanie ochronę bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego”⁵. Zasady współdziałania funkcjonariuszy regulował natomiast art. 14 przywołanego powyżej dokumentu: „inne władze państwowe, zarówno cywilne, jak i wojskowe, znoszą się z policją za pośrednictwem komisarza rządowego lub przedstawiciela władzy administracyjnej w miastach, stanowiących odrębną jednostkę administracyjną”⁶.

Badanie wszelkich działań Policji Państwowej w początkach jej funkcjonowania w dobie stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości oraz stulecia istnienia tak znaczącej dzisiaj instytucji jest niesamowitym wyzwaniem. Dlatego dzięki źródłom i literaturze przedmiotu możliwe jest choć w części ukazanie współpracy bratnich instytucji, tj. Policji i Wojska Polskiego, które i dzisiaj służą dobru bezpieczeństwa wewnętrznego Polski.

Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie procesu tworzenia, współdziałania oraz realizacji wspólnych inicjatyw wspomnianych organów na tle bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Poszczególne przedsięwzięcia realizowane były na podstawie uwarunkowań prawnych oraz wspólnych ustaleń Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz Ministerstwa Spraw Wojskowych w odrodzonej Rzeczypospolitej. Warto już w tym miejscu zaznaczyć, że takie wzmożone działania miały miejsce po przewrocie majowym w 1926 r., co można odkryć w licznych dokumentach źródłowych ukazujących proces legislacyjny tworzenia odpowiednich wytycznych, zarówno dla żołnierzy, jak i funkcjonariuszy Policji Państwowej. Ostatecznie funkcjonującym aktem prawnym stało się rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej⁷.

W kolejnych latach dokonywano już tylko drobnych korekt, które były omawiane w swoisty sposób. Uprzedni akt prawny korygowały dwa rozporządzenia, tj. rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 29 listopada 1930 r. — Kodeks postępowania cywilnego⁸ oraz rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 7 października 1932 r. o służbie wojskowej podoficerów i szeregowców⁹.

Kolejnym znaczącym dokumentem, który regulował także zmiany we współdziałaniu wymienianych instytucji w okresie międzywojennym, był dekret prezydenta Rzeczypospolitej z 17 kwietnia 1936 r. w sprawie zmiany przepisów o Policji Państwowej¹⁰.

⁴ Dekret z 9 stycznia 1919 r. o organizacji Policji Komunalnej (DzU z 1919 r., nr 5, poz. 98).

⁵ Ustawa z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (DzU z 1919 r., nr 61, poz. 363).

⁶ *Ibidem*, art. 14.

⁷ Rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej (DzU z 1928 r., nr 28, poz. 257).

⁸ Rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 29 listopada 1930 r. — Kodeks postępowania cywilnego (DzU z 1930 r., nr 83, poz. 651).

⁹ Rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 7 października 1932 r. o służbie wojskowej podoficerów i szeregowców (DzU z 1932 r., nr 89, poz. 747).

¹⁰ Dekret prezydenta Rzeczypospolitej z 17 kwietnia 1936 r. w sprawie zmiany przepisów o Policji Państwowej (DzU z 1936 r., nr 28, poz. 226).

W treści pracy zasygnalizowane zostały także takie akcenty współdziałania Policji Państwowej i Wojska Polskiego jak: kwestia informacji wywiadowczych, zwalczanie ruchu komunistycznego w Polsce, zapewnianie porządku publicznego (również w czasie wojny polsko-bolszewickiej), uwarunkowania prawne współdziałania Policji Państwowej w sprawach obrony państwa, wspólne przedsięwzięcia realizowania procesu szkolenia funkcjonariuszy oraz oznaki wzajemnego przenikania się służb mundurowych w omawianych instytucjach.

Służba ojczyźnie u progu niepodległej II Rzeczypospolitej

Budowanie struktur państwowych w odradzającej się po latach zaborów II Rzeczypospolitej było wyzwaniem dla instytucji zapewniających porządek i ład społeczny. Powodowało to wzajemne odniesienie się do fundamentów istnienia instytucji mających początek chociażby za czasów króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, który w Szkole Rycerskiej, tj. kuźni talentów wojskowych, wcielił straż nadworną jako osobistą ochronę będącą punktem odniesienia do współczesnych funkcjonariuszy¹¹.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że na początku tworzenia struktur państwowości niepodległego kraju prowadzono także reorganizację służby bezpieczeństwa, o czym świadczą m.in. dokumenty archiwalne. Szczególnym wyrazem konieczności współdziałania instytucji była kwestia informacji wywiadowczych, które odgrywały szczególną rolę w sprawach dywersyjnych. W tym celu zawiązано oficjalną współpracę organów Policji Państwowej z Oddziałem II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego¹². Z powodu określonej tematyki pracy zaprezentowane zostały jedynie niektóre stanowiące przykład o wzajemnym przenikaniu się poruszanych w poniższym artykule instytucji w omawianym okresie.

W materiałach dotyczących organizacji służby bezpieczeństwa z 1919 r. można znaleźć dokumenty świadczące o zamiarze zmian organizacyjnych istniejących ośrodków wywiadowczych w Polsce, do których zalicza się:

1. Oddział VI Sztabu Generalnego.
2. Oddział Wywiadowczy Milicji Ludowej przy Dowództwie Milicji Ludowej – Referat III.
3. Oddziały wywiadowcze zorganizowane w komendach Milicji Miejskiej.
4. Oddział Śledczy Żandarmerii Wojska Polskiego.

¹¹ „Wiadomości Warszawskie” 1795, nr 52, s. 1 [cyt. za:] A. Cwer, *Wychowanie patriotyczno-obronne polskiej młodzieży w XVIII wieku*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2008, nr 3–4, s. 17; S. Bylina, *Examples of the Relationship Between the Police and the Polish Army Over the Last Century*, „Internal Security” 2018, Special Issue 100th Anniversary Of Poland’s Regaining Independence, s. 67–77.

¹² A. Peptoński, *Geneza Policji Państwowej w II Rzeczypospolitej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych” 1990, nr 60, s. 154–176; A. Peptoński, *Współdziałanie Policji Państwowej z Oddziałem II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego* [w:] T. Frączek (red.), *80 lat w służbie państwa i narodu. Materiały pokonferencyjne, Szczytno 2001*, s. 55–67; R. Litwiński, *Współpraca Policji Państwowej z Oddziałem II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w zwalczaniu działalności antypaństwowej w II RP* [w:] P. Kołakowski, A. Peptoński (red.), *Polski wywiad wojskowy 1918–1945*, Toruń 2006, s. 357–379.

5. Organizację Wywiadowczą podlegającą komisarzowi nadzwyczajnemu m. Warszawy.

6. Defensywę wywiadowczą przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych¹³.

Ponadto w kolejnych dokumentach można dostrzec proces restrukturyzacji służby bezpieczeństwa w zależności od koncepcji danej partii politycznej¹⁴.

Przykładem wspólnego zakresu działań było także zwalczanie ruchu komunistycznego w Polsce¹⁵, o czym świadczą liczne dokumenty archiwalne. Przykładowa relacja z 4 grudnia 1918 r. z Dowództwa Żandarmerii Polowej Wojska Polskiego w Lublinie¹⁶ na temat niejakiego Chorwata, który tworzył komórki kontaktów na terenie kraju, dowodziła, że „tworzyła się żywa akcja komunistyczna przeciwko wyborom, zamierzano z pomocą terroru udaremnić wybory do Sejmu i wywołać rozruchy”¹⁷. Dalej z dokumentu wynika, że tego rodzaju działania miały swoje źródła finansowania: „pieniądze na ten cel płyną nie tylko z Rosji, ale i z Niemiec”. Elementami działalności było m.in. „otwarcie biura werbunkowego bolszewickiego [...] do którego zapisało się wielu komunistów pod fałszywymi nazwiskami”¹⁸. Szkodliwe treści promowano szczególnie w określonych środowiskach, lecz głównie wśród formacji mundurowych. Jak czytamy w raporcie: „komuniści też rozwinęli żywą akcję wśród b. wojskowych i bezrobotnych, organizując ich do wystąpień przeciw rządowych. Szerzy się agitacja wśród młodzieży. Straż ogniowa przeważnie zaagitowana. Żywa akcja wśród kolejarzy”¹⁹. Działalność komunistów, jak wynika z raportu, z czasem została wytropiona w mieście — w tym celu prowadzono liczne rewizje, zarówno przy udziale wojskowych, jak i milicjantów²⁰, które doprowadziły do przeniesienia agitacji na prowincję: „czując się tropionymi, komuniści w styczniu poczęli zmieniać

¹³ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Archiwum Ignacego Jana Paderewskiego (dalej: AP), sygn. 78, Materiały dotyczące organizacji służby bezpieczeństwa (głównie Biura Wywiadowczego i żandarmerii), Pismo w sprawie reorganizacji Bezpieczeństwa Wewnętrznego z 24 lutego 1919 r., k. 2.

¹⁴ *Ibidem*, k. 3–5, 20–27.

¹⁵ A. Peptoński, *Współpraca wojskowych i policyjnych służb informacyjnych w zwalczaniu ruchu komunistycznego w Polsce 1918–1926*, „Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych”, 1985, nr 41, s. 138–153.

¹⁶ AAN, AP, sygn. 78, Raporty organów bezpieczeństwa dotyczące sytuacji w kraju, ugrupowań politycznych m.in. P.P.S., K.P.R.P działalności politycznej w wojsku, Relacja z Dowództwa Żandarmerii Polowej W.P. w Lublinie z 4 grudnia 1918 r., grudzień 1918–lipiec 1919, k. 1–7.

¹⁷ *Ibidem*, k. 4.

¹⁸ *Ibidem*, k. 5.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ AAN, AP, sygn. 78, Raporty organów bezpieczeństwa dotyczące sytuacji w kraju, ugrupowań politycznych m.in. P.P.S., K.P.R.P działalności politycznej w wojsku, Dowództwo Żandarmerii w Warszawie, 24. Godzinny Raport Sytuacyjny z 20 stycznia 1919 r., grudzień 1918–lipiec 1919, k. 17. Jak podają źródła, przykładowe rewizje (20) zostały dokonane przez: 6 oficerów Żandarmerii Wojskowej, 11 podoficerów Żandarmerii Wojskowej, 7 podoficerów z Oddziału Konnego Żandarmerii Wojskowej, 7 oddelegowanych żandarmów z kieleckiej Żandarmerii Wojskowej, 18 osób dokonujących rewizji z Pogotowia Wojskowego wraz z 1 podoficerem, 5 podkomisarzy Milicji Miejskiej, 25 milicjantów.

lokale konspiracyjne, przenosząc zarazem składy broni na przedmieścia"²¹. Pomimo reakcji ze strony służb państwowych mających na celu uniemożliwienie działalności komunistów, ich poczynania wciąż były wspierane: „masowe aresztowania w styczniu wzniciły popłoch w szeregach komunistów i częściowe osłabienie ruchu, który jednak z przybyciem nowych sił i środków wzrasta z końcem miesiąca”²².

Przykładem kolejnej współpracy w zakresie zapewniania porządku publicznego było zabezpieczenie przebiegu ważnych uroczystości z udziałem decydentów państwa, m.in. przybycie do Warszawy prezydenta Ignacego Paderewskiego²³.

Szczególnym okresem współdziałania funkcjonariuszy i żołnierzy był czas wojny polsko-bolszewickiej, podczas której wielu walczących poświęciło własne życie w obronie nowo wyzwolonej ojczyzny. Przykłady działań Policji Państwowej niejednokrotnie pokrywały się z zakresem obowiązków Departamentu II Ministerstwa Spraw Wojskowych, np. wyłapywanie agitatorów i szpiegów, którzy w cywilnych przebraniach mogli być kontrolowani jedynie przez Policję Państwową, na wniosek strony wojskowej²⁴. Funkcjonariusze przy współpracy z Żandarmérią Wojskową wspierali działania wojskowe przy przechwytywaniu dezertersów²⁵. Podczas bezpośrednich starć z najeźdźcą rolę Policji Państwowej w działaniach wojennych normowało rozporządzenie Rady Obrony Państwa z 30 lipca 1920 r. w przedmiocie przymusowej służby w Policji Państwowej²⁶.

Przykładem współdziałania omawianych instytucji w czasie trwania działań zbrojnych była m.in. pomoc funkcjonariuszy wobec żołnierzy przy prowadzeniu robót fortyfikacyjnych oraz przy utrzymywaniu porządku w miejscach pracy, a także nadzór nad ludnością i przyjezdnymi. Przedstawiciele Policji Państwowej brali też czynny udział w działaniach zbrojnych, m.in. w walkach o Platerowo, oraz w licznych potyczkach, powstrzymując natarcie wroga aż do chwili przybycia wojska, jak np. w przypadku przeprawy przez rzekę Bug w okolicach miejscowości Świerże²⁷.

²¹ *Ibidem*, k. 5. W raporcie wymienione zostały takie regiony jak Zagłębie, Lubelskie, Radomskie i Piotrkowskie.

²² *Ibidem*.

²³ AAN, AP, sygn. 78, Raporty organów bezpieczeństwa dotyczące sytuacji w kraju, ugrupowań politycznych m.in. P.P.S., K.P.R.P. działalności politycznej w wojsku, Raport o Paderewskim z 2 stycznia 1919 r. Republika Polska, Milicja Ludowa, Komenda Główna t. 105, Warszawa 2 stycznia 1919 r., Ref. IIIA, grudzień 1918–lipiec 1919, k. 8–9. W raporcie z wydarzenia czytamy m.in. „2 stycznia o 9.00 schodzą się tłumy publiczności i delegacje na dworzec. Kordony trzyma Milicja Miejska, wojsko, cechy i związki. Ulice przystrojone chorągiewkami. W Alejach Jerozolimskich i na Nowym Świecie plutony Straży Narodowej i patrole ułanów. Żołnierze mają ostre ładunki na wypadek prowokacji”.

²⁴ R. Litwiński, *Policja Państwowa województwa lubelskiego w czasie wojny polsko-radzieckiej 1920 roku*, „Rocznik Chełmski” 1996, t. 2, s. 208.

²⁵ *Ibidem*, s. 212–215; A. Peptoński, *Zwalczanie bolszewickiej dywersji i propagandy wyrotowej w okresie wojny 1919–1920* [w:] A. Misiuk (red.), *Udział policji w wojnie 1919–1920*, Szczytno 1999, s. 39–51.

²⁶ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z 30 lipca 1920 r. w przedmiocie przymusowej służby w Policji Państwowej (DzU z 1920 r., nr 76, poz. 518).

²⁷ R. Litwiński, *Policja Państwowa województwa...*, *op. cit.*, s. 216–220.

W latach trzydziestych XX w. tworzone również zmilitaryzowane oddziały policyjne, które podlegały pod dyspozycję komendanta głównego Policji Państwowej. Do wspomnianych oddziałów zaliczano Dywizjon Konny w Warszawie, Rezerwę Szeregowych w Żyrardowie oraz kompanie i szwadrony rezerwy policyjnych rozmieszczonych w poszczególnych okręgach Policji Państwowej²⁸.

Zachowały się także szczegółowe dokumenty delegowania funkcjonariuszy Policji Państwowej do służby w przededniu wybuchu II wojny światowej, które wskazują na zgłaszanie się poszczególnych funkcjonariuszy do konkretnych grup Kompanii Rezerwy Policji Państwowej²⁹.

Uwarunkowania prawne współdziałania Policji Państwowej i Wojska Polskiego w kwestiach obrony państwa

Regulacje prawne w kwestii współdziałania Policji Państwowej w sprawach obrony państwa ustanawiało rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej³⁰. W toku licznych przygotowań dopracowywano dokument, który miał stanowić podstawowe odniesienie oraz podział kompetencji na czas zagrożenia wojną. Warto wspomnieć, że w procesie przygotowawczym sporządzania dokumentu brali udział m.in. przedstawiciele Wydziału Wojskowego, Wydziału Bezpieczeństwa i Wydziału Organu Prawnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz Komendy Głównej Policji Państwowej. Ze strony wojskowej uczestniczyli pierwszy i drugi wiceminister spraw wojskowych, szef Departamentu Sprawiedliwości oraz szef Sztabu Generalnego³¹.

²⁸ A. Misiuk, *Historia bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce. Zarys dziejów instytucji i służb w latach 1764–1990*, Warszawa 2015, s. 168.

²⁹ AAN, Komenda Główna Policji Państwowej w Warszawie (dalej: KGPP), sygn. 884, Wydział III Personalny (dalej: W III), Referat Personalny do spraw Oficerskich, Delegowania funkcjonariuszy Policji Państwowej do służby w przededniu wybuchu II wojny światowej. Korespondencja, 1939; *ibidem*, sygn. 398, Wydział I Organizacyjno-Wyszkoleniowy (dalej: W I), Referat Organizacyjny, Grupa Rezerwy Policji Państwowej, Sprawozdania, wykazy, 1939.

³⁰ Rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej (DzU z 1928 r., nr 28, poz. 257).

³¹ AAN, KGPP, sygn. 2249, Samodzielny Referat Wojskowy (dalej: SRW), Akty normatywne. Ustawa o Policji Państwowej; włączenie Policji Państwowej do sił zbrojnych. Rozporządzenia, Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do Komendanta Głównego Policji Państwowej nr. 205/1/mob. Współdziałanie Policji Państwowej w sprawach obrony Państwa. Prace przygotowawcze do rozporządzenia w myśl art. 27, 30 i 31 Rozp. Prez. R.P. z 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej, 1919, 1926–1939, k. 149; *ibidem*, Akty normatywne. Ustawa o Policji Państwowej; włączenie Policji Państwowej do sił zbrojnych. Rozporządzenia, Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do Szefa Sztabu Generalnego Nr. 205/2/mob. Współdziałanie Policji Państwowej w sprawach obrony Państwa. Prace przygotowawcze do rozporządzenia w myśl art. 27, 30 i 31 Rozp. Prez. R.P. z 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej, 1919, 1926–1939, k. 150.

Rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej w kwestii współdziałania formacji w sprawach obrony państwa miało następujący podział:

1. Zakres współdziałania i czynności przygotowawczych Policji Państwowej w sprawach obrony państwa.
2. Sposób wcielenia Policji Państwowej do Sił Zbrojnych państwa oraz zastosowanie funkcjonariuszy do regulaminów i przepisów wojskowych oraz stosunku Policji Państwowej na czas wcielenia jej do Sił Zbrojnych państwa.
3. Ustalenie stopni wojskowych dla Policji Państwowej oraz sposobu ich nadania i utraty na czas wcielenia funkcjonariuszy do Sił Zbrojnych państwa³².

Poprzez powyższe podstawowe założenia uregulowano kwestie szczegółowe. Policja Państwowa, będąc organem wykonawczym, brała udział w sprawach obrony państwa, jednak w dotychczasowym zakresie jej udział był, jak określono w dokumencie, nieznaczny. W związku z tym określono następujące zadania i obowiązki w utrzymaniu „bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego:

- I. Na zlecenie władz administracji ogólnej:
 1. Pomoc przy mobilizacji jednostek wojskowych:
 - a) przy rozestaniu obwieszczeń mobilizacyjnych,
 - b) przy przygotowaniu i rozprowadzeniu powołania rezerwistów,
 - c) przy przygotowaniu i rozprowadzeniu poboru koni, wozów i innych środków transportu.
 2. Wszystkie inne czynności przy wykonywaniu zadań związanych z obroną Państwa powierzonych ustawowo władzom administracji ogólnej:
 - a) przy wykonaniu ustawy o wojskowych świadczeniach osobistych i ustawy o wojskowych świadczeniach rzeczowych,
 - b) przy ewakuacji mienia państwowego z powiatów nadgranicznych,
 - c) przy mobilizacji/ewakuacji/żywności i paszy itd.,
 - d) przygotowanie i rozprowadzenie mobilizacji i obozów internowanych.
- II. Na zlecenie władz wojskowych:
 1. Ochrona wszystkich obiektów, z wyjątkiem ściśle wojskowych oraz obiektów przemysłu wojskowego C.Z.W.W. ochronionych przez żandarmerię wojskową.
 2. Przygotowanie i przeprowadzenie mobilizacji:
 - a) samej Policji Państwowej,
 - b) komponentu ochrony linii kolei,
 - c) oddziałów wartowniczych/ochrony obiektów przemysłowych i wojskowych itd.
- III. Współdziałanie w terytorialnej obronie przeciwlotniczej i przeciwgazowej³³.

³² *Ibidem*, Akty normatywne. Ustawa o Policji Państwowej; włączenie Policji Państwowej do sił zbrojnych. Rozporządzenia, Teczka Ministerstwa Spraw Wojskowych Oddziału I Sztabu Generalnego L. 4608/1928, Współdziałanie Policji Państwowej w sprawach obrony Państwa — ogólne zasady, 1919, 1926–1939, k. 144.

³³ *Ibidem*, k. 145.

Mobilizacja Policji Państwowej miała polegać na wzmocnieniu przewidzianych wcześniej posterunków. Dodatkowo w chwili zagrożenia mieli to być rezerwiści (byli policjanci).

Mobilizowanych podzielono według następujących zadań:

1. Oddziały mobilizujące się były przy posterunkach Policji Państwowej pod kierunkiem komendantów powiatowych Policji Państwowej.
2. Rezerwiści starszych roczników byli przydzieleni przez Powiatowe Komendy Uzpełnień według etatów do ochrony poszczególnych obiektów.
3. Kwestia przydziału broni i amunicji przysługiwała jednostkom policji, które prowadziły mobilizację, a w innym przypadku najbliższej formacji wojskowej.
4. Umundurowanie zależne było od zaistniałych warunków.
5. Pomieszczenia niezbędne do przeprowadzenia zadań były pozyskane drogą rekwizycji.
6. Wyżywienie było wydawane w ramach równoważnika pieniężnego otrzymywanego przez komendanta powiatowego Policji Państwowej³⁴.

Zakres zadań w powyższym zagadnieniu wynikał z zasad organizacji służby bezpieczeństwa w państwie na czas mobilizacji i wojny. Ważną kwestią była sprawa przynależności dwóch organów służby bezpieczeństwa w państwie, czyli Policji Państwowej i Żandarmerii Wojskowej, które pomimo wejścia w skład Sił Zbrojnych państwa w wypadku wojny, a więc w chwili mobilizacji, nie miały stanowić jednolitego organu bezpieczeństwa — wymagała tego potrzeba zachowania na czas wojny dwóch odrębnych oddziałów zajmujących się odmiennymi zadaniami. Wobec tego ustalono następujący porządek i organizację służby bezpieczeństwa na czas wojny:

1. Na obszarze wojennym (operacyjnym i etapowym) służbę bezpieczeństwa wykonywał szef Żandarmerii Polowej według dyrektyw naczelnego wodza:
 - a) w stosunku do osób wojskowych, a na terenie nieprzyjacielskim także w stosunku do osób cywilnych przy pomocy oddziałów Żandarmerii Polowej;
 - b) w stosunku do osób cywilnych oraz prewencyjnie w stosunku do osób wojskowych przy pomocy sieci posterunków i jednostek zmilitaryzowanych Policji Państwowej.
2. Na obszarze krajowym służbę bezpieczeństwa pełniły plutony żandarmerii i oddziały zmilitaryzowanej Policji Państwowej, która w kwestii osób cywilnych podlegała ministrowi spraw wewnętrznych, natomiast pod innym względem ministrowi spraw wojskowych³⁵.

Już w grudniu 1928 r. szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego zwrócił się w piśmie do ministra spraw wewnętrznych o „rozpoczęcie prac nad opracowywaniem specjalnych instrukcji mobilizacyjnych dla Policji Państwowej”³⁶. W piśmie

³⁴ *Ibidem*, k. 146.

³⁵ *Ibidem*, k. 146–148.

³⁶ AAN, KGPP, sygn. 2249, SRW, Akty normatywne. Ustawa o Policji Państwowej; włączenie Policji Państwowej do sił zbrojnych. Rozporządzenia. Pismo Szefa Sztabu Generalnego L. 2/28/II.86 Mob. do Pana Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie mobilizacji Policji Państwowej z 15 grudnia 1928 r., 1919, 1926–1939, k. 162.

zawarto również nowy zakres współdziałania Policji Państwowej w ramach obrony państwa. W propozycji można dostrzec dodatkowe zadania, które miały stanąć przed funkcjonariuszami, m.in. ewakuacja więźniów i pomoc przy niszczeniu obiektów, a ponadto dookreślono kwestie związane z ochroną i kierowaniem ludnością cywilną na kolejach. W dokumencie uszczegółowiono także relacje pomiędzy Policją Państwową a Żandarmerią Wojskową³⁷.

W odpowiedzi na powyższe sugestie Komenda Główna Policji Państwowej sformułowała listę wytycznych, które należało uzupełnić w celu procedowania dalszych zmian. Do takich wytycznych należały następujące zagadnienia:

1. Wytyczne odnośnie do mobilizacji oddziałów względem Kompanii Ochrony Linii Kolei (sposób mobilizacji, terminy, objęcie ochrony itp.).
2. Ustalenie obiektów, które nie miały być strzeżone przez wojsko.
3. Wytyczne odnośnie do obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej.
4. Wytyczne odnośnie do spraw personalnych, materiałowych, uzbrojenia itp.
5. Dezyderaty do rozporządzeń wykonawczych do rozporządzenia prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej (art. 27–31)³⁸.

W trakcie tworzenia ram współpracy określano konkretne wytyczne odnośnie do przydzielenia poszczególnych zadań Policji Państwowej. Przykładem wytyczania granic służby bezpieczeństwa była kwestia powołanej Żandarmerii Polowej, która również posiadała swoje kompetencje. Dlatego w przykładowym dokumencie Komendy Głównej Policji Państwowej skierowanym do ministra spraw wojskowych czytamy: „W sprawie służby bezpieczeństwa zmilitaryzowanej policji na wypadek mobilizacji i stosunku jej do żandarmerii, następczą uwagę. Ujęte w rozdziale II referatu wytyczne zasady służby bezpieczeństwa na wypadek mobilizacji i wojny na obszarze operacyjnym i etapowym pomijają:

1. Sprawę rozgraniczenia kompetencji rzeczowej Policji Państwowej i Żandarmerii Polowej; takie rozgraniczenie jest jednak konieczne, gdyż z jednej strony Żandarmeria Polowa nie będzie dostatecznie przygotowaną do prowadzenia dochodzeń w zakresie przestępstw przewidzianych kodeksem karnym, ani też nie będzie miała na to czasu wobec bezpośrednio na niej ciążących zadań, z drugiej zaś strony Policja Państwowa nie będzie dostatecznie przygotowana do prowadzenia dochodzeń w zakresie przestępstw przewidzianym Kodeksem Karnym Wojskowym tak, iż byłoby bardziej celowym, aby wykonywała w stosunku do osób wojskowych jedynie prewencyjną służbę bezpieczeństwa, odstępując dochodzenie przestępstw Żandarmerii Polowej.
2. Sprawę ustosunkowania szefów Żandarmerii Polowej do władz administracyjnych, co wytwarzało poważną lukę, gdyż podporządkowana szefom Żandarmerii Polowej Policja Państwowa musiała jednak pozostać organem wyko-

³⁷ *Ibidem*, k. 162–165.

³⁸ AAN, KGPP, sygn. 2249, SRW, Akty normatywne. Ustawa o Policji Państwowej; włączenie Policji Państwowej do sił zbrojnych. Rozporządzenia, Pismo Komendy Głównej Policji Państwowej do Szefa Sztabu Głównego L.67/mob. w sprawie Wojskowy korpus służby bezpieczeństwa — uzupełnienie wytycznych z 27 maja 1929 r., 1919, 1926–1939, k. 174.

nawczym władz administracyjnych w szeregu poważnych zadań, związanych z obroną państwa, powierzonych ustawowo władzy administracyjnej”³⁹.

Powyższe ustalenia motywowane były procesem szkolenia funkcjonariuszy oraz wojskowych z zakresu prawa karnego cywilnego czy też prawa karnego wojskowego. Jak określał komendant główny Policji Państwowej: „Wobec powyższego, pomimo wprowadzenia prawa karnego wojskowego do programu szkół policyjnych, jednostki policyjne nie mogłyby w okresie mobilizacji i wojny prowadzić skutecznie dochodzeń co do przestępstw przewidzianych Kodeksem Karnym Wojskowym, o ile by na ten czas nie zostali do nich przydzieleni fachowi rezerwiści z żandarmerii lub korpusu sądowego Wojska Polskiego. Odwrotnie, sprawa wyszkolenia rezerwistów przeznaczonych do wzmocnienia stanów policji w czasie mobilizacji i wojny przez dyony żandarmerii również nie da oczekiwanych wyników, gdyż jeden względnie dwa okresy czterotygodniowe ćwiczeń rezerwistów nie wystarczą na przeszkolenie rezerwistów w zakresie fachowych przedmiotów policyjnych, przy całkowitym braku odpowiedniej praktyki, podczas gdy na wyszkolenie posterunkowego zużywa się 4 miesiące przy stałych pouczeniach i ciągłej praktyce policyjnej”⁴⁰.

Procesy szkolenia funkcjonariuszy Policji Państwowej i żołnierzy Wojska Polskiego

Bardzo ważnym aspektem współdziałania obu instytucji był proces szkolenia funkcjonariuszy Policji Państwowej w zakresie umiejętności militarnych. W tym celu Komenda Główna Policji Państwowej wydawała liczne instrukcje, np. *Instrukcję obrony przeciwlotniczej biernej*⁴¹, *Instrukcję o wzmocnieniu Policji Państwowej*⁴², *Dodatek do instrukcji o broni piechoty, karabin wzór 35*⁴³. Poszczególne dokumenty posiadały swoje kontynuacje w kolejnych latach, np. *Obrona przeciwlotnicza bierna posterunków Policji Państwowej*⁴⁴, *Instrukcja dla posterunków Policji o uruchomieniu O.P.L. wnętrza kraju z dnia 10 maja 1939 r.*⁴⁵

³⁹ *Ibidem*, Akty normatywne. Ustawa o Policji Państwowej; włączenie Policji Państwowej do sił zbrojnych. Rozporządzenia, Pismo Komendy Głównej Policji Państwowej do Ministerstwa Spraw Wojskowych w sprawie służby bezpieczeństwa zmilitaryzowanej policji na wypadek mobilizacji i stosunku jej do żandarmerii, No 86/mob. z 13 sierpnia 1927 r. ściśle tajne, 1919, 1926–1939, k. 66.

⁴⁰ *Ibidem*, k. 67.

⁴¹ AAN, KGPP, sygn. 457, W I, Referat Wyszkoleniowy, Obrona przeciwlotnicza bierna. Instrukcja, 1936, k. 1–8.

⁴² *Ibidem*, sygn. 607, W I, Referat Ogólny, Mobilizacja Sił Zbrojnych RP. Instrukcja o wzmocnieniu Policji Państwowej, 1938, k. 1–101.

⁴³ *Ibidem*, sygn. 2253, SRW, Akty normatywne. Mobilizacja funkcjonariuszy Policji Państwowej. Okólniki, instrukcje, Dodatek do instrukcji o broni piechoty, karabin wzór 35, 1932, 1934–1936, 1938–1939, k. 12.

⁴⁴ *Ibidem*, sygn. 2258, SRW, Akty normatywne. Obrona przeciwlotnicza bierna posterunków Policji Państwowej. Instrukcje, 1934, k. 1.

⁴⁵ *Ibidem*, sygn. 2250, SRW, Akty normatywne. Włączenie Policji Państwowej do sił zbrojnych. Rozporządzenia, instrukcje. Instrukcja dla posterunków Policji o uruchomieniu O.P.L. wnętrza kraju z 10 maja 1939 r., k. 22.

Podobna sytuacja miała miejsce, kiedy do Policji Państwowej przychodzili kandydaci z Wojska Polskiego, którzy według odpowiednich wytycznych musieli przejść drogę szkolenia policyjnego⁴⁶. Obecnie można znaleźć dokumenty świadczące, że w procesie rekrutacji do Policji Państwowej wysoko ceniono żołnierzy i oficerów rezerwy, wobec których Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, opierając się na szczegółowych dokumentach, nadawało szczególny status przy uzupełnianiu stanu osobowego. Kwestię tę unormował art. 34 rozporządzenia prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej⁴⁷. Podobne zależności zapisane zostały w art. 91 wspomnianego aktu z zapiskiem „obsadzane będą w pierwszej linii byłymi funkcjonariuszami Policji Państwowej”⁴⁸.

Jak wskazują źródła, liczba kandydatów była dość duża, np. w roku szkoleniowym 1926/1927 było 71 adeptów, o czym świadczy poniższy przykład przeprowadzonych przedmiotów⁴⁹.

Do wspomnianych przedmiotów zaliczano: instrukcję służbową, instrukcję służby śledczej, prawo karne, prawo państwowe i administracyjne, nauki kryminalistyczne, służbę rozpoznawczą, stronnictwa polityczne, taktykę ogłędzin miejsca przestępstwa i dochodzenia, przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu i mieniu, medycynę kryminalną i ratownictwo, walkę wręcz i boks oraz ćwiczenia fizyczne⁵⁰.

W trakcie trwania procesów szkoleniowych przedstawiciele Ministerstwa Spraw Wojskowych doszli do wniosku, że poziom wyszkolenia funkcjonariuszy należy podwyższyć — świadczą o tym korespondencje wewnątrz ministerstwa. Przykładem może być pismo między I a III Oddziałem Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w sprawie wytycznych dotyczących wyszkolenia wojskowego Policji Państwowej: „by Policja Państwowa mogła być użyta w razie mobilizacji do służby osłonowej — wartowniczej i etapowej w zakresie wojskowo-policyjnym w Armii i mogła sprostać temu zadaniu, musi już obecnie włączyć w swój program nauki wyszkolenia ogólnowojskowego, które wyrobiłoby u organów Policji Państwowej zdolność samodzielnego poruszania się w sekcji, drużynie i plutonie, skutecznego użycia broni, umiejętnego wykorzystania terenu itp.”⁵¹ Dlatego w celu doskonalenia

⁴⁶ *Ibidem*, sygn. 822, W III, Referat Personalny do spraw oficerskich, Przyjmowanie b. [yłych] wojskowych do Policji Państwowej. Zarządzenia, okólniki, wytyczne, korespondencja, 1927–1932.

⁴⁷ Rozporządzenia prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej (DzU z 1928 r., nr 28, poz. 257).

⁴⁸ AAN, KGPP, sygn. 822, W III, Referat Personalny do spraw oficerskich, Przyjmowanie b. [yłych] wojskowych do Policji Państwowej. Zarządzenia, okólniki, wytyczne, korespondencja, Pismo Komendy Głównej Policji Państwowej do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Wydział O.P. nr. 12195 z czerwca 1928 r., 1927–1932, k. 10.

⁴⁹ *Ibidem*, sygn. 495, W I, Referat Wyszkoleniowy, Kurs specjalny dla oficerów WP przechodzących do służby w Policji Państwowej. Wykazy, 1926–1927, k. 5–14.

⁵⁰ *Ibidem*, k. 14.

⁵¹ AAN, KGPP, sygn. 2249, SRW, Akty normatywne. Ustawa o Policji Państwowej; włączenie Policji Państwowej do sił zbrojnych. Rozporządzenia, Pismo Ministerstwa Spraw Wojskowych Oddziału I Sztabu Generalnego L. 1095/og. Mob do Szefa Oddziału III Sztabu Generalnego w sprawie wytycznych odnośnie do wyszkolenia wojskowego Policji Państwowej z marca 1927 r., 1919, 1926–1939, k. 154.

procesu szkolenia podjęto decyzję o rozszerzeniu procesu szkoleniowego o „musztrę formalną, wyszkolenie strzeleckie, wyszkolenie bojowe i gazownictwo”⁵².

Poniżej przedstawiono wykaz stanu wyszkolenia wojskowego funkcjonariuszy Policji Państwowej w 1927 r. jako załącznik do wspomnianego pisma⁵³.

Tabela 1. Stan wyszkolenia wojskowego funkcjonariuszy Policji Państwowej w 1927 r.

Województwo	Stan liczebny		Oficerowie rezerwy		Podoficerowie rezerwy		Szeregowcy rezerwy		Niewyszkoleni	
	wyższe*	niższe*	wyższe	niższe	wyższe	niższe	wyższe	niższe	wyższe	niższe
Komenda Główna	42	40	14	3	4	9	3	4	21	24
Białostockie	51	1749	27	20	12	650	2	813	10	266
Kieleckie	57	2452	33	12	11	887	4	1150	9	403
Krakowskie	63	1812	34	7	23	989	3	800	3	16
Lubelskie	49	1820	18	11	22	576	3	946	6	287
Lwowskie	76	2634	36	9	31	1698	5	903	4	24
Łódzkie	64	2589	26	6	16	889	5	1253	13	441
Nowogrodzkie	39	1447	24	36	5	332	3	945	7	134
Poleskie	41	1495	29	28	6	440	1	907	5	120
Pomorskie	39	1227	12	3	21	642	3	581	3	1
Poznańskie	56	1810	17	4	27	863	9	917	3	26
Śląskie	68	2415	28	7	39	920	—	1448	1	40
Stanisławowskie	45	1388	22	6	22	703	—	668	1	11
Tarnopolskie	48	1410	31	5	14	787	2	608	1	10
Warszawskie	47	1665	12	9	6	630	2	576	27	350
Warszawa (miasto)	85	3179	14	24	9	901	9	1239	53	1015
Wileńskie	58	2099	41	45	6	808	4	999	7	247
Wołyńskie	36	1841	20	12	5	761	10	916	1	153
Razem	964	33 072	438	247	279	13 485	68	15 673	175	3568

* Określenia „wyższe” i „niższe” odnoszą się do różnic w stosunku do stopnia wojskowego i stopnia funkcjonariusza.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: AAN, KGPP, sygn. 2249, SRW, Akty normatywne. Ustawa o Policji Państwowej; włączenie Policji Państwowej do sił zbrojnych. Rozporządzenia, Pismo Ministerstwa Spraw Wojskowych Oddziału I Sztabu Generalnego L. 1095/og. Mob do Szefa Oddziału III Sztabu Generalnego w sprawie wytycznych odnośnie do wyszkolenia wojskowego Policji Państwowej z marca 1927 r., 1919, 1926–1939, s. 153

⁵² *Ibidem.*

⁵³ *Ibidem*, k. 153.

Wzajemne przenikanie się przedstawicieli Policji Państwowej i Wojska Polskiego

Kolejnym ważnym przykładem wzajemnego współdziałania funkcjonariuszy i żołnierzy była kwestia wzajemnego zatrudniania się w bratnich instytucjach. W celu ustalenia klarownej formy zatrudniania się kandydatów w nowo powstających instytucjach wydano rozporządzenie ministra spraw wojskowych i ministra spraw wewnętrznych w związku z wcielaniem do Policji Państwowej przedstawicieli żandarmerii i policji wojskowej (1919), które dotyczyło osób chętnych do pracy w Policji Państwowej pochodzących z wojskowych organizacji bezpieczeństwa publicznego, m.in. Żandarmerii Krajowej, Służby Pomocniczej, Policji Wojskowej⁵⁴. Takie rozporządzenie weszło w życie początkowo w Galicji, a następnie w kolejnych regionach kraju⁵⁵. Potwierdzeniem regionalnej przynależności do struktur Policji Państwowej, w skład której wchodził również byli wojskowi, była Policja Wojewódzka na terenie Śląska⁵⁶. Przykładowe pismo Komendy Głównej Policji Państwowej do szefa Sztabu Głównego z 9 marca 1931 r. w sprawie wykazu oficerów i szeregowych Policji Państwowej według stopni wojskowych wskazuje, że: „w końcu 1926 roku stan oficerów rezerwy posiadających stopnie szeregowych Policji Państwowych wynosił ok. 150. Z liczby tej awansowało na oficerów Policji Państwowej około 70, pozostało więc ich około 80. W międzyczasie liczba ich wzrosła do 104, gdyż około 24 szeregowych Policji Państwowej otrzymało w rezerwie stopień podporucznika. Stan ten prawdopodobnie powiększy się jeszcze, gdyż 13 ochotników Wojska Polskiego ubiega się o otrzymanie stopnia podporucznika rezerwy w myśl zarządzenia Ministerstwa Spraw Wojskowych L. 16661/30 Departament Piechoty”⁵⁷. Jako podsumowanie omawianego pisma należy przytoczyć dopisek: „Od końca 1926 roku oficerowie rezerwy nie są przyjmowani do Policji Państwowej w stopniu szeregowych Policji Państwowej”⁵⁸.

⁵⁴ Rozporządzenie wykonawcze ministra spraw wojskowych i ministra spraw wewnętrznych z 12 maja 1919 r. w przedmiocie wcielenia żandarmerii krajowej i policji wojskowej na obszarze byłej Galicji do Policji Państwowej na zasadzie art. 3 przepisów przejściowych do ustawy z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (DzU z 1919 r., nr 87, poz. 475).

⁵⁵ Rozporządzenie wykonawcze ministra spraw wojskowych i ministra spraw wewnętrznych z 23 lutego 1920 r. w przedmiocie rozciągnięcia organizacji Policji Państwowej na dalszych 14 wschodnich powiatów Małopolski, wydane na zasadzie art. 3 przepisów przejściowych do ustawy z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (DzU z 1920 r., nr 20, poz. 107); rozporządzenie wykonawcze ministra spraw wojskowych i ministra spraw wewnętrznych z 26 kwietnia 1920 r. w przedmiocie rozciągnięcia organizacji Policji Państwowej na dalszych 7 wschodnich powiatów Małopolski, wydane na zasadzie art. 3 przepisów przejściowych do ustawy z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (DzU z 1920 r., nr 39, poz. 233).

⁵⁶ Ustawa konstytucyjna z 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny województwa śląskiego (DzU z 1921 r., nr 73, poz. 497).

⁵⁷ AAN, KGPP, sygn. 2249, SRW, Akty normatywne. Ustawa o Policji Państwowej; włączenie Policji Państwowej do sił zbrojnych. Rozporządzenia, Pismo Komendy Głównej Policji Państwowej do Szefa Sztabu Głównego z 9 marca 1931 r. w sprawie wykazu oficerów i szeregowych Policji Państwowej według stopni wojskowych, 1919, 1926–1939, k. 403.

⁵⁸ *Ibidem*.

W dokumentacji źródłowej można znaleźć także wykaz oficerów i szeregowych Policji Państwowej według stopni wojskowych na 13 kwietnia 1930 r. Z pośród 846 oficerów Policji Państwowej 355 posiadało niższe stopnie wojskowe (w tym 1 płk, 1 ppłk, 2 mjr, 4 kpt., 2 por., 34 ppor.). Ponadto 27 oficerów rezerwy miało nieuregulowany stosunek do służby wojskowej, 421 było szeregowymi rezerwy, 43 zostało zwolnionych z obowiązków wojskowych. Z kolei 28 523 szeregowych Policji Państwowej posiadało następujące stopnie wojskowe: 104 oficerów rezerwy (3 kpt., 42 por., 59 ppor.), 15 oficerów rezerwy o nieuregulowanym stosunku do służby wojskowej, 27 291 szeregowych rezerwy, 1113 jako zwolnionych z obowiązków służby wojskowej⁵⁹.

Dokumentacje archiwalne zawierają także szczegółowe imienne wykazy funkcjonariuszy Policji Państwowej, którzy odbyli służbę wojskową⁶⁰. Podobne wykazy określają liczby i przyczyny zwolnień z czynnej służby wojskowej funkcjonariuszy formacji⁶¹.

Bardzo ważny akcentem wzajemnego wspierania się omawianych służb była kwestia zabezpieczenia liczebnego składu Policji Państwowej na wypadek działań wojennych. W zbiorach archiwalnych można znaleźć szczegółowe wykazy ilościowe żołnierzy przydzielonych do poszczególnych województw na terenie kraju włącznie z określeniem komend powiatowych Policji Państwowej.

Tabela 2. Liczbowy wykaz szeregowych Wojska Polskiego przydzielonych jako wzmocnienie policji w województwie wołyńskim z 2 września 1939 r.

Przydział (nazwa jednostki)	Szeregowi Wojska Polskiego						razem
	starsi sierżanci	sier- żanci	pluto- nowi	kaprale	starsi strzelcy	strzelcy	
Komenda Wojewódzka	—	—	3	1	1	2	7
Komenda Powiatowa Dubno	—	1	8	22	32	101	164
Horochów	—	1	5	14	25	62	107
Kostopol	—	—	4	9	13	88	114
Kowel	—	1	23	35	49	214	322
Krzemieniec	—	1	3	7	10	46	67
Luboml	—	—	6	4	5	44	59
Łuck	—	—	12	24	42	197	275
Równno	1	7	14	14	60	142	238
Sarny	—	3	7	42	49	207	308
Włodzimierz	—	—	5	18	16	73	112
Zdołbunów	—	1	7	10	15	69	102
Razem	1	15	97	200	317	1245	1875

Źródło: opracowanie własne na podstawie: AAN, KGPP, sygn. 830, W III, Referat personalny do spraw oficerskich, Obsada etatowa w Policji Państwowej za lata 1931–1933, 1937–1939. Spisy imienne funkcjonariuszy, 1939, s. 219

⁵⁹ AAN, KGPP, sygn. 2249, SRW, Akty normatywne. Ustawa o Policji Państwowej; włączenie Policji Państwowej do sił zbrojnych. Rozporządzenia, Wykaz oficerów i szeregowych Policji Państwowej według stopni wojskowych L. 1212/Og. Mob. z 13 kwietnia 1930 r., 1919, 1926–1939, k. 409.

⁶⁰ *Ibidem*, sygn. 623, W I, Referat Ogólny funkcjonariuszy Policji Państwowej, którzy odbyli służbę wojskową. Wykazy, korespondencja, 1921, k. 1–12; *ibidem*, sygn. 406, W I, Refe-

W tabeli 2 zaprezentowano przykładowy wykaz liczby żołnierzy przydzielonych do konkretnych placówek Policji Państwowej na terenie województwa wołyńskiego według stanu na 2 września 1939 r.

Podsumowanie

Sto lat istnienia i funkcjonowania Policji w obliczu setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. pomaga zrozumieć współczesnemu badaczowi, jak ważnym i fundamentalnym akcentem dla istnienia państwa są służby odpowiadające za jego bezpieczeństwo. Proces ewaluacji zadań omawianych instytucji Policji Państwowej i Wojska Polskiego na tle wydarzeń dziejów narodu polskiego ukazuje potrzebę poszukiwania odpowiedzi na pytanie, dzięki czemu możliwe były wzajemne relacje zmierzające do uporządkowania i współdziałania podstawowych organów państwowych dbających „o ochronę bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego”⁶⁷.

Dzięki określonym regulacjom prawnym dostrzeżono bardziej precyzyjne stosunki współpracy służb, czego przykładem były m.in. działania wywiadowcze mające także na celu zwalczanie ruchu komunistycznego w Polsce, zapewnianie porządku publicznego w czasie wojny polsko-bolszewickiej, jak również systemowe przygotowanie instytucji na wypadek zagrożenia wojną.

W tekście przytoczono także liczne przykłady wzajemnego procesu szkolenia adeptów poszczególnych formacji mundurowych, jak również wzajemne przenikanie do bratnich formacji wraz ze szczegółowymi wykazami ilościowymi stanu wyszkolenia wojskowego funkcjonariuszy Policji Państwowej oraz przykładowej statystyki wzmocnienia szeregów policji przez żołnierzy.

Ponadto wymieniono wiele przykładów wzorowej współpracy, które nie wykluczały przykrych jednostkowych konfliktów pomiędzy przedstawicielami omawianych formacji, czego przykłady można znaleźć w dokumentacji archiwalnej⁶³.

Warto jednak stwierdzić, że w obliczu zagrożenia oraz konkretnych działań zbrojnych czasu II wojny światowej, kiedy zgodnie z przepisami prawa Policja Państwowa podlegała naczelnemu wodzowi, pod rozkazami szefa Żandarmerii Wojskowej naczelnego wodza formacja zdołała we wrześniu 1939 r. powołać 15 kompanii rezerwy policyjnej na terenie kraju. Dzięki współpracy jednostek liniowych

rat Organizacyjny, Służba wojskowa funkcjonariuszy Policji Państwowej. Odbiór książeczek wojskowych. Wykazy, 1938–1939; *ibidem*, sygn. 407, W I, Referat Organizacyjny, Służba wojskowa funkcjonariuszy Policji Państwowej. Zwolnienia z obowiązku na wypadek mobilizacji. Wykazy.

⁶¹ *Ibidem*, sygn. 882, W III, Referat Personalny do spraw oficerskich, Zwolnienie z czynnej służby wojskowej funkcjonariuszy Policji Państwowej. Wnioski, 1924, 1929.

⁶² Ustawa z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (DzU z 1919 r., nr 61, poz. 363), art. 2.

⁶³ AAN, KGPP, sygn. 635, W I, Referat Ogólny, Konflikty oficerów WP z funkcjonariuszami Policji Państwowej. Protokoły, raporty, korespondencja, 1938–1939.

z funkcjonariuszami Policji Państwowej odnotowano wiele wspólnych działań zbrojnych, co przyczyniło się do tworzenia chlubnej karty walczącego narodu⁶⁴.

Mam nadzieję, że wymienione przykłady wzajemnego przenikania się tak fundamentalnych środowisk dla dobra ojczyzny, w dobie upamiętnienia dziejów formacji Policji i Wojska Polskiego, w roku jubileuszowym powołania Policji przyczynią się do dalszego współdziałania wymienionych formacji.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa konstytucyjna z 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny województwa śląskiego (DzU z 1921 r., nr 73, poz. 497).

Ustawa z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (DzU z 1919 r., nr 61, poz. 363).

Dekret prezydenta Rzeczypospolitej z 17 kwietnia 1936 r. w sprawie zmiany przepisów o Policji Państwowej (DzU z 1936 r., nr 28, poz. 226).

Dekret z 9 stycznia 1919 r. o organizacji Policji Komunalnej (DzU z 1919 r., nr 5, poz. 98).

Dekret z 7 lutego 1919 r. w przedmiocie uzupełnienia przepisów o organizacji Milicji Ludowej (DzU z 1919 r., nr 14, poz. 153).

Rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej (DzU z 1928 r., nr 28, poz. 257).

Rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 29 listopada 1930 r. — Kodeks postępowania cywilnego (DzU z 1930 r., nr 83, poz. 651).

Rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 7 października 1932 r. o służbie wojskowej podoficerów i szeregowców (DzU z 1932 r., nr 89, poz. 747).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z 30 lipca 1920 r. w przedmiocie przymusowej służby w Policji Państwowej (DzU z 1920 r., nr 76, poz. 518).

Rozporządzenie wykonawcze ministra spraw wojskowych i ministra spraw wewnętrznych z 12 maja 1919 r. w przedmiocie wcielenia żandarmerii krajowej i policji wojskowej na obszarze byłej Galicji do Policji Państwowej na zasadzie art. 3 przepisów przejściowych do ustawy z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (DzU z 1919 r., nr 87, poz. 475).

Rozporządzenie wykonawcze ministra spraw wojskowych i ministra spraw wewnętrznych z 23 lutego 1920 r. w przedmiocie rozciągnięcia organizacji Policji Państwowej na dalszych 14 wschodnich powiatów Małopolski, wydane na zasadzie art. 3 przepisów przejściowych do ustawy z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (DzU z 1920 r., nr 20, poz. 107).

Rozporządzenie wykonawcze ministra spraw wojskowych i ministra spraw wewnętrznych z 26 kwietnia 1920 r. w przedmiocie rozciągnięcia organizacji

⁶⁴ A. Peptoński, A. Misiuk, *Policja Państwowa we wrześniu 1939 r.* [w:] M. Tarczyński (red.), *Zbrodnia katyńska. Droga do prawdy*, Warszawa 1992, s. 38–50; B. Kayzer, *Mobilizacja i działania Policji Województwa Śląskiego w okresie zagrożenia wojennego 1939 roku* [w:] H. Stańczyk (red.), *Polski wrzesień 1939 r. — wojna na dwa fronty*, Piotrków Trybunalski 2000, s. 197–203.

Policji Państwowej na dalszych 7 wschodnich powiatów Małopolski, wydane na zasadzie art. 3 przepisów przejściowych do ustawy z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (DzU z 1920 r., nr 39, poz. 233).

Przepisy z 5 grudnia 1918 r. o organizacji Milicji Ludowej (DzU z 1918 r., nr 19, poz. 53).

Pozycje zwarte

Kayzer B., *Mobilizacja i działania Policji Województwa Śląskiego w okresie zagrożenia wojennego 1939 roku* [w:] Stańczyk H. (red.), *Polski wrzesień 1939 r. – wojna na dwa fronty*, Piotrków Trybunalski 2000.

Litwiński R., *Współpraca Policji Państwowej z Oddziałem II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w zwalczaniu działalności antypaństwowej w II RP* [w:] Kotakowski P., Peptoński A. (red.), *Polski wywiad wojskowy 1918–1945*, Toruń 2006.

Misiuk A., *Historia bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce. Zarys dziejów instytucji i służb w latach 1764–1990*, Warszawa 2015.

Peptoński A., Misiuk A., *Policja Państwowa we wrześniu 1939 r.* [w:] Tarczyński M. (red.), *Zbrodnia katyńska. Droga do prawdy*, Warszawa 1992.

Peptoński A., *Współdziałanie Policji Państwowej z Oddziałem II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego* [w:] Frączek T. (red.), *80 lat w służbie państwa i narodu*, Szczytno 2001.

Peptoński A., *Zwalczanie bolszewickiej dywersji i propagandy wywrotowej w okresie wojny 1919–1920* [w:] Misiuk A. (red.), *Udział policji w wojnie 1919–1920*, Szczytno 1999.

Artykuły w czasopismach

Bylina S., *Examples of the Relationship Between the Police and the Polish Army Over the Last Century*, „Internal Security” 2018, Special Issue 100th Anniversary Of Poland's Regaining Independence.

Litwiński R., *Policja Państwowa województwa lubelskiego w czasie wojny polsko-radzieckiej 1920 roku*, „Rocznik Chełmski” 1996, t. 2.

Peptoński A., *Geneza Policji Państwowej w II Rzeczypospolitej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych” 1990, nr 60.

Peptoński A., *Współpraca wojskowych i policyjnych służb informacyjnych w zwalczaniu ruchu komunistycznego w Polsce 1918–1926*, „Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych” 1985, nr 41.

„Wiadomości Warszawskie” 1795, nr 52 [cyt. za:] Cwer A., *Wychowanie patriotyczno-obronne polskiej młodzieży w XVIII wieku*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2008, nr 3–4.

Inne źródła

Archiwum Akt Nowych:

— Archiwum Ignacego Jana Paderewskiego.